

Експрес-підготовка
до магістерського ЗНО
з правознавства

Навчальний посібник

Харків
«Право»
2018

УДК 34:378.22(076.3)

E45

Рецензенти:

О. О. Кравчук, доцент, доктор юридичних наук, завідувач кафедри господарського та адміністративного права НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Д. І. Голосніченко, доцент, доктор юридичних наук, професор кафедри господарського та адміністративного права НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Укладачі:

М. В. Пономаренко, Л. О. Чернов

Експрес-підготовка до магістерського ЗНО з правознавства : навч. посіб. / E45 уклад.: М. В. Пономаренко, Л. О. Чернов. – Харків : Право, 2018. – 410 с.

ISBN 978-966-937-421-9

Посібник складається з розділів курсу сучасного правознавства, кожен з яких містить різні тестові завдання, які перевіряють знання як теоретичного матеріалу, так і практичних умінь та навичок вступників до магістратури.

Для вступників до магістратури, які готуються до складання ЗНО, вчителів права середніх загальноосвітніх закладів та викладачів університетів правничого напрямку.

УДК 34:378.22(076.3)

ISBN 978-966-937-421-9

© Пономаренко М. В., Чернов Л. О.,
укладання, 2018

© Оформлення. Видавництво «Право», 2018

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Конституційне право як основа національного права

1.1. *Поняття та предмет конституційного права.*

Конституційне право України – провідна (фундаментальна) галузь національного права, являє собою сукупність правових норм, перш за все принципів і норм конституції, які закріплюють основи політичної та економічної організації суспільства, форму держави, порядок і принципи формування та компетенцію органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина.

Конституційне право України відноситься до галузей публічного права, оскільки предмет правового регулювання цієї галузі права пов'язаний з публічним здійсненням влади народу, держави та територіальної громади.

Основним предметом правового регулювання конституційного права України є суспільні відносини, які виникають і діють в процесі здійснення влади народом України.

Предмет конституційного права можна поділити на чотири групи:

1. Відносини, які складають основоположні засади народовладдя, суверенітету народу.
2. Відносини, які складають побудову та устрій держави як організації влади народу і для народу.
3. Відносини, які складають основоположні засади функціонування держави.

Головними з них є гуманізм, демократизм, розподіл влад, виразом якого є механізм противаг, взаємного контролю гілок влади, їх врівноваженості.

4. Відносини, що визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою.

До них належать:

- а) відносини громадянства, під якими розуміють постійний правовий зв'язок між особою і державою, що надає їм відповідні права й покладає певні обов'язки;
- б) відносини фундаментальних прав громадян України: економічних, політичних, соціальних, культурних, екологічних;
- в) відносини гарантій реалізації прав і свобод;
- г) відносини, що впливають із факту відповідальності держави перед особою і навпаки.

1.2. *Принципи конституційного права.*

Принципи конституційного права України – це керівні засади, ідеї, ідеали, які визначають сутність, зміст, спрямованість і форми конституційно-правового регулювання.

Конституційні принципи – це закріплені в Конституції України загальні основоположні засади, відповідно до яких вона виступає як система правових норм і здійснюється регулювання суспільних відносин. Вони регулюють суспільні відносини не безпосередньо, а через конкретні конституційно-правові норми і втілюються в цих нормах та в правозастосовній діяльності органів влади.

Види конституційних принципів.

1. *За ступенем загальності:*

- загальні принципи, що декларуються Конституцією: державного суверенітету; демократизму; соціальної держави; правової держави; унітаризму; гуманізму; республіканізму; народного суверенітету; поділу державної влади; законності; верховенства права; політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності суспільного життя тощо. Загальні принципи потребують конкретизації через відповідні конституційно-правові норми, інакше залишаться конституційними деклараціями.

- спеціальні принципи, що мають чітку юридичну форму вираження і безпосередньо застосовуються в державній діяльності: принципи вільного мандата, депутатської недоторканності, незворотності дії законів, презумпції невинуватості.

2. За сферою дії:

- економічні (принципи багатоманітності форм власності, вільної конкуренції тощо);
- соціальні (принципи соціальної держави, гуманізму тощо);
- політичні (принципи демократизму, народного суверенітету, поділу державної влади тощо);
- духовні (принципи ідеологічної багатоманітності, відокремлення церкви від держави тощо).

1.3. Система конституційного права України.

Елементи системи конституційного права:

1. Конституційні принципи.

2. **Конституційно-правові інститути** – це певна система конституційно-правових норм, що регулюють однорідні та взаємопов'язані суспільні відносини, і утворюють відносно самостійну групу.

Види:

1) *загальні конституційно-правові інститути* – мають комплексний характер і регулюють великі сфери суспільних відносин;

2) *головні конституційно-правові інститути* – в межах загальних інститутів об'єднують правові норми, що регулюють певні групи однорідних суспільних відносин;

3) *початкові конституційно-правові інститути* – в межах головних інститутів, об'єднують декілька правових норм, що регулюють окрему групу суспільних відносин.

3. **Конституційно-правові норми** – це загальнообов'язкові правила поведінки, що встановлюються чи санкціонуються державою з метою охорони і регулювання певних суспільних відносин, що здійснюються через конкретні права і обов'язки та забезпечуються державним примусом.

Види:

1) За функціональною направленістю:

– *установчі* – фіксують статус суб'єктів конституційного права, насамперед вищі державні органи. За своєю суттю це не є конкретні правила поведінки;

– *регулятивні* – наділяють суб'єктів правами та обов'язками;

– *охоронні* – встановлюють юридичні заборони.

2) За способом впливу на суб'єкти права:

– *уповноважуючі*;

– *зобов'язуючі*;

– *забороняючі*.

3) За характером регулювання суспільних відносин:

– *матеріальні* – безпосередній вплив на суспільні відносини;

– *процесуальні* – форма в якій реалізується матеріальна норма.

4) За дією в часі:

– *постійні*;

– *тимчасові*;

– *виключні* – встановлюються на випадок надзвичайного стану. Такі норми призупиняють на цей час дію деяких постійних норм і передбачають можливість тимчасового правового регулювання.

1.4. Інститути конституційного права: поняття, критерії класифікації та види.

Інститут конституційного права – це певна система конституційно-правових норм, що регулюють однорідні та взаємопов'язані суспільні відносини, і утворюють відносно самостійну групу.

За предметом слід виділяти:

- **Інститут парламентаризму** – визначає основні принципи парламентаризму, поняття парламенту, порядок його формування, склад і структуру, функції та повноваження, порядок його роботи та основні парламентські процедури.

- **Інститут глави держави** – визначає конституційно-правовий статус глави держави, порядок його обрання, функції та повноваження Президента України, взаємовідносини Президента України як глави держави з іншими гілками влади.

- **Інститут виконавчої влади** – визначає конституційно-правовий статус органів виконавчої влади в Україні та їх роль і місце в системі органів державної влади, систему органів виконавчої влади в Україні, порядок формування і структуру органів виконавчої влади, їх функції та повноваження.

- **Інститут судової влади** – визначає конституційно-правовий статус судів загальної юрисдикції в Україні, основні принципи судоустрою і судочинства, систему судів загальної юрисдикції, тощо.

- **Інститут конституційної юстиції** – об'єднує норми конституційного права, що регламентують принципи конституційного судочинства, порядок формування та склад КСУ, функції та повноваження КСУ та порядок його діяльності.

- **Інститут місцевого самоврядування** – визначає загальні засади місцевого самоврядування, систему органів і посадових осіб місцевого самоврядування, порядок формування органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

2. Джерела конституційного права

2.1. Поняття й система джерел конституційного права.

Джерело конституційного права – це нормативний акт, в якому містяться конституційно-правові норми.

Види.

1. За сутністю:

- безпосереднє волевиявлення усього народу;
- волевиявлення держави та органів державної влади;
- волевиявлення територіальних громад та інших суб'єктів місцевого самоврядування.

2. За юридичною силою:

- конституційні;
- законодавчі;
- підзаконні;
- локальні.

3. За формою вираження:

- нормативно-правові акти;
- договори;
- судові прецеденти;
- правові звичаї.

4. За територією дії:

- загальнодержавні;
- локальні.

5. За часом дії:

- постійні;
- тимчасові.

Система джерел конституційного права України:

1. Конституція України – головне джерело Конституційного права.

2. Закони України – мають найвищу після Конституції України юридичну силу, приймаються Верховною Радою України або Всеукраїнським референдумом і є найбільш поширеним джерелом конституційного права України.

Органічний закон – це закон, що приймається за прямим приписом конституції і в складнішому порядку, ніж звичайні закони.

3. Інші акти нормативного характеру, що містять конституційно-правові норми і приймаються Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом, наприклад, Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), яка встановила загальні принципи конституційно-правового розвитку України.

4. Нормативні укази Президента України, що містять конституційно-правові норми.
5. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що містять конституційно-правові норми.
6. Міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Такі договори згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.
7. Акти органів місцевого самоврядування та акти місцевих референдумів.
8. Нормативний договір – угода між правотворчими (не менше двох) суб'єктами права, що має нормативний характер.

В юридичній літературі іноді відносять до системи джерел конституційного права:

- Судовий прецедент – це рішення суду в конкретній справі, юридичне обґрунтування якого надалі стає правилом, обов'язковим для всіх судів тієї ж або нижчої інстанції при розгляді ними аналогічних справ.
- Конституційний звичай – це правило державно-політичної практики, що має усний характер і ґрунтується на згоді її учасників. Він є різновидом правового звичаю і не може бути примусово здійснений через суд, тобто не має юридичного характеру.

2.2. *Поняття конституції. Функції та юридичні властивості конституції.*

Конституція – це система правових норм певної держави, яка приймається в особливому порядку, має найвищу юридичну силу і регулює найбільш важливі суспільні відносини в сфері організації та функціонування органів державної влади, державно-територіального устрою та правового статусу людини і громадянина.

Наука конституційного права застосовує термін «конституція» у матеріальному (фактичному) і формальному (юридичному) значеннях.

Юридична (або формальна) конституція – це система конституційних норм. Фактична (матеріальна) конституція – це суспільні відносини, врегульовані нормами конституції, тобто реальний порядок здійснення державної влади і забезпечення прав і свобод особи. Юридична конституція є документом, який встановлює те, що повинно бути. Однак, практика завжди тією чи іншою мірою відрізняється від правових норм, що її регламентують. Реальний порядок здійснення державної влади завжди в чомусь, іноді істотно, відрізняється від порядку, закріпленого юридичною конституцією. Ті положення юридичної конституції, що узгоджуються з існуючими суспільними відносинами є реальними, а ті, що не узгоджуються – фіктивними. У разі істотних розходжень між реальністю і нормами конституції останню називають фіктивною конституцією.

Юридичні властивості Конституції України:

- 1) Конституція України є Основним Законом держави.
- 2) Конституція України має найвищу юридичну силу. Найвища юридична сила Конституції України закріплена у ч. 2 ст. 8 Основного Закону нашої держави та проявляється у двох аспектах:
 - усі нормативно-правові акти приймаються органами, передбаченими Конституцією України та в установленому нею порядку;
 - норми конституції мають пріоритет над нормами законів та інших нормативно-правових актів.
- 3) Конституція України є юридичною базою законодавства. Це проявляється у тому, що вона:
 - визначає зміст усіх нормативно-правових актів, що приймаються у державі;
 - встановлює види нормативно-правових актів, що приймаються на розвиток її положень;
 - визначає ієрархію нормативно-правових актів;
- 4) Конституція України передбачає особливий порядок прийняття та внесення змін до неї.
- 5) Конституція України має особливий зміст та структуру.
- 6) Конституція України характеризується прямою дією норм, тобто для реалізації конституційних норм не потрібні спеціальні акти, які б їх конкретизували.

Функції.

- **Політична функція** – Конституція закріплює засади конституційного ладу, політичного режиму, проголошує народовладдя.
- **Юридична функція** – Конституція є Основним Законом держави, базою системи національного права.

- **Установча функція** – Конституція встановлює основні політико-правові інститути держави і суспільства, визначає основи правового статусу громадян, систему органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо.

- **Ідеологічна функція** – Конституція закріплює основоположні цінності (демократія, суверенітет народу, права людини і громадянина тощо), орієнтує громадян і посадових на виконання законів, шанування закріплених у ній цінностей.

- **Обмежувальна функція** – конституційні норми створюють основу і визначають межі діяльності державних органів, стримують узурпацію і монополізацію влади певними владними структурами державної влади.

- **Зовнішньополітична функція** – інші держави й народи за змістом Конституції можуть робити висновки про рівень демократизму держави.

2.3 Нормативний акт, нормативний договір, прецедент та інші джерела конституційного права.

Нормативно-правовий акт – це письмовий офіційний документ, прийнятий у встановленому законом порядку і формі уповноваженими на те суб'єктами правотворчості, який закріплює правило поведінки загального характеру, що забезпечується державою.

Нормативний договір – це угода між двома і більше суб'єктами правотворчості, що встановлює правові норми, обов'язкові для невизначеного кола осіб і розраховані на багатократне застосування. Нормативний договір є основною формою в системі міжнародного права, і все ширше використовується в національних системах права

Судовий прецедент – це рішення судів у конкретних справах, які мають обов'язкове юридичне значення для нижчих або рівних за рангом судових установ при розгляді ними аналогічних або подібних справ.

Рішення Конституційного Суду України – це рішення які встановлюють конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, подається офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Конституційний звичай – це правило державно-політичної практики, що має усний характер і ґрунтується на згоді її учасників.

2.4. Загальна характеристика Конституції України.

Конституція України була прийнята **28 червня 1996 р.**

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на **законодавчу, виконавчу і судову**. Єдиним органом законодавчої влади є парламент – **Верховна Рада**. Главою держави є **Президент**, а вищим органом виконавчої влади є **Кабінет Міністрів**.

Конституція проголосила українську мову державною, але в той же час забезпечується розвиток і збереження мов національних меншин.

Конституція України складається з **преамбули, 15 розділів, 161 статті, прикінцевих та перехідних положень**.

Преамбула – це вступна частина Конституції, яка містить норми, що проголошують цілі прийняття Конституції, її основні принципи.

Розділ I. «Загальні засади» містить статті, що визначають основи суспільного ладу, громадянства, положення, що стосуються суверенітету України, соціального захисту громадян, екологічної безпеки, статті, що визначають державну символіку.

Розділ II. «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» містить норми, що визначають основні особисті, політичні, економічні, соціальні права і свободи громадян, гарантії їх здійснення та конституційні обов'язки людини і громадянина. Це є найбільший за обсягом розділ Конституції.

Розділ III. «Вибори. Референдум» присвячений регулюванню порядку проведення виборів і референдумів як основних форм волевиявлення.

Розділ IV. «Верховна Рада України» закріплює порядок утворення та роботи єдиного законодавчого органу України – Верховної Ради, її склад, компетенцію, а також статус народного депутата України.

Розділ V. «Президент України» містить норми, що регулюють правове становище Президента України, порядок його обрання, компетенцію, умови припинення його повноважень.

Розділ VI. «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» присвячений порядку утворення, діяльності та компетенції українського уряду, місцевих державних адміністрацій, порядку припинення діяльності цих органів.

Розділ VII. «Прокуратура» закріплює завдання та структуру органів прокуратури.

Розділ VIII. «Правосуддя» містить норми, що регулюють порядок утворення і функціонування органів правосуддя, визначають статус суддів.

Розділ IX. «Територіальний устрій України» закріплює принципи та систему адміністративно-територіального устрою України.

Розділ X. «Автономна Республіка Крим» містить норми, що визначають становище цієї автономії, її компетенцію, основи взаємовідносин між Україною і Автономною Республікою Крим, повноваження органів влади автономії.

Розділ XI. «Місцеве самоврядування» містить норми, що визначають систему органів місцевого самоврядування, їх склад, статус депутатів, а також повноваження цих органів.

Розділ XII. «Конституційний Суд України» визначає склад та повноваження Конституційного Суду, встановлює гарантії незалежності та недоторканності суддів.

Розділ XIII. «Внесення змін до Конституції України» встановлює порядок подання до Верховної Ради України законопроектів про внесення змін і доповнень до Конституції та порядок їх розгляду.

Розділ XIV. «Прикінцеві положення» вказує, що Конституція набуває чинності з дня її прийняття, а день прийняття Конституції є державним святом – Днем Конституції.

Розділ XV. «Перехідні положення» закріплює порядок введення в дію тих норм Конституції, які не можуть бути реалізовані негайно, та вирішення інших питань, що виникли у зв'язку з прийняттям нової Конституції.

2.5. Порядок ухвалення й внесення змін до Конституції України.

Відповідно до розділу XIII Конституції України:

- Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (450 депутатів).

- Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

- Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

- Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

- Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту таким вимогам:

- Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.
- Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

- Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.
- Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

2.6. Конституційні засади співвідношення національного та міжнародного права. Вплив міжнародного права на систему джерел українського конституційного права.

Україна визнає для себе верховенство міжнародного права, але в обмеженому обсязі.

В Україні визнаються частиною національного законодавства норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це насамперед договори, ратифіковані Верховною Радою України.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України» норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, слід застосовувати у внутрішньому правопорядку України в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Іншими словами, норми таких міжнародних договорів України повинні мати силу не меншу, ніж закони України, але не силу Конституції України. Як випливає з ч. 2 ст. 9 Конституції України, необхідною умовою укладання міжнародного договору, що суперечить Конституції України, є попереднє внесення необхідних змін до неї. Отже, у внутрішньому правопорядку міжнародний договір, обов'язковий для України, не може суперечити Конституції України.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж передбачені законом України, повинні застосовуватися правила міжнародного договору. Це твердження ґрунтується на статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., учасницею якої є Україна.

3. Конституційний лад України

3.1. Поняття конституційного ладу України. Порядок визначення та зміни конституційного ладу України.

Конституційний лад України – це система суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією і законами України, прийнятими на її основі і відповідно до неї.

Основні принципи конституційного ладу України, які є базою для конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин, закріплені у першому розділі Конституції України „Загальні засади». Він складається з 20 статей.

Порядок зміни конституційного ладу України:

Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який признається Президентом України.

3.2. Система засад конституційного ладу України.

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, права держава.

Конституційний лад України базується на таких принципах:

1. Народовладдя. У Конституції України зафіксовано, що вся влада в Україні належить народові, який є носієм суверенітету, єдиним джерелом влади. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Повновладдя народу України здійснюється на основі Конституції України через дві форми прояву: представницьку і безпосередню демократію.

Представницька демократія – це така форма, при якій державна влада здійснюється через представницькі органи – систему Рад народних депутатів.

Безпосередня (пряма) демократія – це пряме волевиявлення народу, яке реалізується шляхом референдумів, всенародного обговорення законопроектів, участі у виборах, проведенні загальних зборів громадян, через накази виборців, відкликання депутатів.

2. Розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову. Суть теорії розподілу влади полягає в тому, що кожна з трьох гілок влади відповідно до своєї природи, характеру функцій та призначення має зайняти визначене місце в системі органів влади і здійснювати свої владні повноваження у відповідних їм формах і межах, належним шляхом і засобами.

3. Державний суверенітет.

4. Верховенство права.

5. Політичний, економічний та ідейний плюралізм.

Конституція України забезпечує утвердження реальної багатопартійності та легалізацію опозиційної діяльності. Громадянам і громадським об'єднанням гарантується рівне право на участь у державних справах і політичному житті.

Економічну організацію суспільства становить багатокладна економіка з різноманітними формами власності, з регульованими ринковими відносинами. Чинне законодавство гарантує рівний захист усіх форм власності і видів господарювання, соціальну спрямованість економіки.

У суспільстві створені умови для існування різних світоглядних позицій, переконань і поглядів. Жодна ідеологія не повинна обмежувати свободу переконань, поглядів, думок і не може визнаватися державою як обов'язкова.

6. Пріоритет прав людини. У Конституції України закріплено правовий статус людини і громадянина, пріоритет особи в її відносинах з державою.

7. Пріоритет загальнолюдських цінностей і загальновизнаних принципів міжнародного права.

3.3. Конституційні засади державного суверенітету України.

Державний суверенітет – верховенство держави на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах.

Верховенство держави означає дію в межах її території тільки однієї публічної влади, яка визначає повноваження усіх державних органів і посадових осіб, а також підлеглість цій владі всього населення території.

Незалежність держави в міжнародних відносинах – це її невідпорядкованість будь-якій зовнішній владі, владі інших держав.

Державний суверенітет України являє собою верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в державі в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах. Проголошення державного суверенітету України пов'язується з недоторканністю і цілісністю території України, самостійним визначенням і здійсненням зовнішньої і внутрішньої політики, верховенством Конституції та законів України на всій її території.

3.4. Конституційний принцип поділу державної влади.

Законодавча влада в Україні належить Верховній Раді України, яка має право видавати закони і виступати як представник народного суверенітету.

Виконавча влада підзвітна, підконтрольна і відповідальна перед представницькою владою. Вищим органом виконавчої влади в Україні є Кабінет Міністрів України.

Судова влада здійснюється незалежними від інших органів влади судами. Суди у своїй діяльності керуються тільки законами України і здійснюють правосуддя з метою захисту законних прав і інтересів від будь-яких порушень.

Для взаємних стримувань і протидії різних гілок державної влади передбачені:

- право Президента України за певних умов достроково припинити повноваження Верховної Ради або накладити вето на закон, прийнятий Верховною Радою;
- повноваження Верховної Ради України по ухваленню резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, що тягне за собою його відставку, а також по зміщенню Президента з його поста у порядку імпичменту;

- обов'язковість скасування будь-якого державного акту після того, як Конституційний Суд встановив їх невідповідність діючій Конституції, а також можливість оскарження рішень органів державної влади і результату виборів Президент або депутата ради будь якого рівня в судовому порядку.

3.5. Принцип верховенства права (правовладдя) в системі засад конституційного ладу України.

Згідно зі статтею 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

4. Україна як демократична республіка: конституційні засади

4.1. Поняття й сутність народовладдя. Пряма (безпосередня) та представницька демократія.

Народовладдя – це широка й активна участь громадян в управлінні справами держави і суспільства та створення найсприятливіших умов для надання всієї повноти влади народу.

Відповідно до Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Отже, народовладдя в Україні здійснюється у двох формах:

- прямої демократії – народ виражає свою волю у визначених Конституцією і законами процесуальних формах;
- представницької демократії – народ виражає свою волю через представників, яких народ обирає до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

До інститутів прямої демократії, які забезпечують прийняття державного рішення прямим волевиявленням народу, належать: вибори депутатів, референдуми, загальні збори громадян і трудових колективів.

4.2. Поняття, конституційна регламентація та види референдумів в Україні.

Референдум – це голосування населення всієї держави (загальнодержавний референдум) або певної його частини (місцевий референдум) з метою вирішення найважливіших питань державного і суспільного життя.

В Україні питання референдуму регламентуються Конституцією, Законом України «Про всеукраїнський референдум».

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, котрі мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей, і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області, при цьому Верховна Рада України призначає лише обов'язковий референдум із питання про зміну території України, а Президент України – обов'язковий референдум щодо внесення змін до Конституції України.

4.3. Порядок призначення, організація й проведення референдумів в Україні.

Потрібно розрізняти призначення референдуму та проголошення референдуму. Проголошує референдум Президент України за народною ініціативою, тобто на вимогу не менш як 3-х мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи зібрано не менш як 2/3 областей і не менш як по 100000 підписів у кожній області. Відповідно до рішення КСУ Президент

зобов'язаний проголосити референдум якщо його ініційовано з додержанням Конституції та законів України.

Призначається всеукраїнський референдум ВРУ щодо питання про зміну території, а також Президентом у випадку винесення на всеукраїнський референдум у випадку внесення змін до розділів 1,3,13 Конституції.

Порядок призначення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України

Президент України протягом п'яти днів після отримання від Голови Верховної Ради України закону про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України видає указ про призначення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України із зазначенням дати його проведення. Текст закону, що виноситься на затвердження всеукраїнським референдумом про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, обов'язково додається до указу Президента України.

Указом Президента України про призначення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України визначається дата його проведення, якою є остання неділя п'ятдесятиденного строку від дня видання указу.

Порядок призначення всеукраїнського референдуму про зміну території України

У разі прийняття закону про ратифікацію міжнародного договору про зміну території України, укладеного Президентом України, Верховна Рада України приймає рішення про призначення всеукраїнського референдуму про зміну території України.

Постанова Верховної Ради України про призначення всеукраїнського референдуму про зміну території України має містити дату проведення всеукраїнського референдуму та сформульоване питання, що виноситься на референдум. Текст закону про ратифікацію міжнародного договору про зміну території України обов'язково додається до постанови Верховної Ради України. Дата проведення відповідного всеукраїнського референдуму призначається на останню неділю п'ятдесятиденного строку від дня прийняття Верховною Радою України постанови про його призначення.

Порядок проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою

Президент України після отримання рішення Центральної виборчої комісії про загальні підсумки збирання підписів громадян України під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму видає указ про проголошення референдуму із зазначенням дати його проведення та сформульованими питаннями або проектом закону, що виносяться на всеукраїнський референдум.

Указом Президента України про призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою визначається дата його проведення, якою є остання неділя п'ятдесятиденного строку від дня видання указу.

4.4. Виборче право й виборча система: поняття та принципи. Класифікація виборчих систем.

Виборче право:

Об'єктивне виборче право – система конституційно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виборами органів держави і місцевого самоврядування.

Суб'єктивне виборче право – гарантована державою можливість громадянина брати участь у виборах в органи державної влади та місцевого самоврядування.

Активне виборче право – право громадян брати участь у виборах голови держави, представницьких органів влади.

Пасивне виборче право – право громадянина бути обраним до представницьких органів держави.

Принципи виборчого права:

- Загальність – виборчі права визнаються за всіма дорослими і психічно здоровими громадянами;

- Вільна участь у виборах – виборець сам вирішує, чи брати участь йому у виборчому процесі і якщо так, то якою мірою.

Абсентеїзм – неучасть виборців у виборах .